

Kemény István

Endymion álma

Patain egyáltalán nem látszott, hogy haldoklik a felesége. Ahogy ezelőtt sem látszott rajta soha, hogy érdekelné, mit tudnak a hallgatók a magánéletéről. Pedig a főiskola hallgatói rengeteg mindent tudtak Patai magánéletéről, többet tudtak róla, mint a főiskola összes többi tanárának a magánéletéről együttvéve. Magától Klárikától tudtak róla, részletesen, naprakészen, és ezer éve. Ezer éve volt ugyanis a főiskola dékáni hivatalának a vezetője Patai felesége, Klárika. Ivott, mint a kefekötő, füstölt, mint a gyárkémény, és gyűlölte Patait, mint a pestist. Ez a három szenvedélye volt. Ezer éve szidta és gyalázta a hallgatóknak Patait a dékániban. Már a beiratkozó elsőéves lányoknak elmondta minden évben, hogy az ő férje még a legyet is röptében, és nagyon vigyázzanak vele, mert a legtöbb nőjét itt szedi össze a főiskolán. Ahogy öregedett Patai, úgy vált ez a figyelmeztetés egyre röhejesebbé, és vált egyre biztosabbá, hogy Klárika valójában dicsekszik a férje hódításaival, ez az élete értelme, és ha Patait egyszer majd végleg elunják a nők, Klárika abba fog belehalni. De most, hogy tényleg haldoklott, csak annyi volt biztos, hogy haldoklik, a Klárika haldoklik, igen, a dékánis Klárika — mert Patain az égvilágon semmi nem látszott. Csak a szokásos vigyor. Talán még szélesebb is a szokásosnál. Ki ne arra gondolna, hogy örömeiben vigyorog?

Részlet a Magvető Kiadónál az Ünnepi Könyvhétre megjelenő *Kedves Ismeretlen* című regényből

Amikor kiül a katedrájára, egy percig mindig csak vigyorog, és járhatja a vigyorát a hallgatóságon. De most talán még szélesebb volt ez a vigyor. Talán még szórakoztatta is, hogy jelen esetben ez a katedra egy igencsak primitív építmény: áll egyrészt egy közönséges tábori székből, két jókora hangfalból, amiken egy kétcolos fenyődeszka van keresztülfektetve (ezek képezik a tanári asztalt), az előadóterem pedig nem más, mint egy nagy, katonai ebédlősátor. Patai elégedetten vigyorgott: a tábori körülmények láthatóan tökéletesen megfeleleltek neki arra, hogy megtartsa első előadását az őszi szemeszterben.

Az évfolyam, a kecskeméti tanárképző főiskola budapesti kihelyezett tagozatának (mert ilyen is volt) első évfolyama persze nem örült annak, hogy öneki ezen a héten bárki is előadást tartson. Szeptember első hete hagyományosan gyümölcseszdedő tábor volt, ismerkedési céllal, délelőtt munka, délutánonként neves szaktudósokat hívtak előadni, esténként pedig ivászat volt és diszko. A félév igazából mindig csak egy héttel később indult be, már a belvárosban, a főiskola épületében. Valódi tanítás addig nem volt. Patai ezt a rendszert rúgta fel azzal, hogy ultimátumszerűen előadást hirdetett a nagy ebédlősátorba a tábor elfoglalása utáni napon, hétfőn délelőtt fél tizenegyre. Azért ilyen későre, hogy reggel héttől legyen még idő barackot szedni is, ő maga pedig beérjen délutánra Klárikához a Kútvölgyi úti kórházba. Az évfolyam csöndben lázongott ugyan, másfelől azonban őszintén kíváncsi volt a hírhedt Pataira. Felsőbb éves patronusaink jó alaposan előkészítettek rá minket hajnal óta, barackszedés közben.

Véleményük szerint Patai belső emigrációban van. Hát ez nem látszott rajta.

Fullasztó hőség volt a sátortető alatt, pedig oldalt fel volt szíjazva a ponyva, hogy járjon a levegő. Járt is, hozta is a homokot. Recsegett a fogam között.

Patai körbejárta a tekintetét a hallgatóságon, lefújta a homokot a mikrofonról, majd belekrárogott.

— Mélyen tisztelt hallgatóim! — kezdte gúnyosan. — Minden emberi társadalom a kölcsönös hazugságok bonyolult szövevénye. Forrón szeretett szocialista társadalmunk sem kivétel ez alól. Itt vannak például maguk és én. Maguk azért ültek be életük első főiskolai előadására, hogy a végén diplomát szerezzenek, de az, hogy miféle tudományágból, igazából édesmindegy volt maguknak. Így sikerült. Ezért ücsörögnek most itten, és tesznek úgy, mintha feszülten figyelnének énrám, aki mélyen tisztelt hallgatóimnak neveztem, holott sem nem mélyen, sem nem sekélyen, sem pediglen semmilyen szempontból nem tisztelem magukat.

Kis szünetet hagyott Patai az elégedetlen morajnak, ami nem hangzott fel. Másodéves főiskolások már felmorajlottak volna, de itt jámbor elsőévesek ültek, akik még nem tudták, hogy a főiskola alacsonyabbrendűségére céloz Patai csúfondárosan. Mert a főiskolán többnyire csalódott hallgatók ülnek. Nem vették föl őket az egyetemre, egy-két pontjuk hiányzott hozzá, és így kerültek ide a főiskolára, amit második lehetőségként írtak be a felvételi lapra. A főiskolai diplomájukkal majd

felső tagozatos általános iskolásokat taníthatnak, a legszörnyűbb életkorban lévő kamaszokat, de ez hagyján azokhoz a lesajnáló pillantásokhoz képest, amiket majd azoktól fognak kapni egész hátralevő életükben, akiket a bölcsészkarra vagy a természettudományi karra vettek föl, mert egy-két ponttal többet szereztek, vagy jobb volt a protekciójuk, és ezért ők a bölcsész- vagy tétékás diplomájukkal gimnáziumokban vagy egyetemen taníthatnak majd, és mindig lenézhetik a főiskolásokat. A főiskolai tanárok és diákok úgy védekeznek a komplexusaik ellen, hogy jó erős főiskolás öntudatot alakítanak ki, mely szerint valódi tudást csakis a főiskolán lehet szerezni, ellentétben például az egyetem bölcsészkarával, ami nagyképű, műveletlen *kultúr*bunkókat képez. De ilyenkor, az első év első délelőttjén, az ismerkedési est másnapján a barackszedő táborban még nem alakul ki ez a főiskolás önértzet, még csak szerelmek alakulgatnak, vagy semmi.

— Mondom, egy mákszemnyit sem tisztelem magukat, de hozzátenném, hogy ez még változhat. Mondjuk úgy, érzelmileg telítődhet a viszonyunk az együtt töltendő hónapok során. Kiválóan tudok például utálni, megvetni, pikkelni. Bosszúállásban pedig páratlan vagyok. A fiatalokat utálom. Ugyanezek a jellemhibák csírájukban magukban is megvannak, de maguk szerencsére nincsenek abban a helyzetben, hogy érvényt szerezhessenek nekik. Vagyis hogyha az együtt töltendő tanév során netántán! nem jönnek ki jól egymással, akkor maguk kénytelenek lesznek fogcsikorgatva, de csendesen áskálódni ellenem, amit persze nem ajánlok maguknak. Most pedig, hogy nagyjából tisztáztuk, mit várhatunk egymástól, térjünk vissza a jó öreg formaságokhoz. Engedjék meg, hogy bemutakozzam. Patai Péter a nevem. Feltételezem, hogy hallottak már rólam. Én fogom maguknak előadni a dialektikus materializmus című tantárgyat, leánykori nevén a filozófiát. Maguk jönnek. Mutatkozzanak be. Mindegyikük hat másodpercet kap, hogy felálljon, körbeforduljon, és szép hangosan elkiáltsa a nevét. Ez körülbelül tizenöt percig fog tartani. Feltéve! feltéve, ha mindenki itt van! Ha viszont — teszem azt — az évfolyam egyharmada hiányzik, ami szemmel láthatóan megfelel a valóságnak, az idő lerövidül tíz percre. Ennyi esélyt kapnak azok, akik — eggyelőre! — nincsenek itt! Ha tehát akad maguk között olyan egyén, akinek az agyában egyfajta betyárbecsület párosul bizonyos haveri jólinformáltsággal, akkor az illető, miután saját maga itt bemutatkozott nekünk, szépen körbeszaladja a barakkokat, illetve átrohan a faluba a másnapos kollégákért. Aki ugyanis nincs jelen az évfolyamból a bemutatkozás végére, az kimondottan rossz esélyekkel indul a félévi vizsgán. Pontosabban fogalmazva helyből utóvizsgára utasítom.

— Tanár úr, és ha valaki beteg?

— Nem hallottam a nevét.

— Halász Attila.

— Álljon fel, és forduljon körbe! Köszönöm. A kolléga fontos kérdést tett fel. Orvosi igazolást elfogadok. Maga folytassa ott hátul!

— Mágor István.

— Madarász Zsuzsa.

Patai minden névhez beírt valamit a névsorba. Hátulról kezdi, gondoltam. Én leszek a hetedik. Legalább túl leszek rajta. Halász Attila stréber vagánysággal elrohant a lógókért, ahogy Patai elvárta. Mágor István és Madarász Zsuzsa szintén.

— Mírza Judit.

— Heves Judit.

— Rusznyák Judit.

Én jövök.

— Krizsán Tamás vagyok.

— Nincs szükség létigére, Krizsán úr. Krizsán Tamás. Kész, passz. Ne üljön le, forduljon körbe. Mutassa meg magát. Úgy ni. Leülhet. Ja, várjon csak, kolléga, még egy kérdés: magának nincsenek ismerősei a kocsmában?

— Nem hiszem.

— Nem hiszi, vagy nem tudja?

Legyintett, hogy üljek le. Tovább folyt a bemutatkozás.

— Provokál — szólalt meg mellettem egy nagydarab szóke fiú, miután Bárány Mihály néven bemutatkozott, a nyakában nagy kereszt. — Geci bolsi. Vigyázz vele.

Ő se indult el riasztani a többieket.

— Mai, egyúttal első előadásommal szeretném letörni a szarvukat. A pökhendi, fiatalos gögöt szeretném letörölni az ábrázatukról. Ne igazgassák a vonásaikat, úgyis hiába. Engem úgysem tudnak átejteni, maguk pedig nem tehetnek róla. Maguk nem tehetnek semmiről. Ezt írja föl a mélyen tisztelt hallgatóság nagy betűkkel: mi nem tehetünk semmiről! Megvan? Húzzák is alá szépen. Két vonallal. Nem tehetnek semmiről, mondom, de nem csak maguk. Én magam sem tehetek semmiről, bár ezt maguk úgysem fogják elhinni! Egy óra múlva én beülök a szolgálati Zsiguliba, és elmegyek innen, maguk meg elkezdenek majd sügni-bügni-heherészni, hogy ná, ez mostán mi vót, bázd meg? Részeg volt ez a Patai, vagy örült, vagy provokál? Egyáltalán kicsoda ez? Kérdezgetik majd a felsőbbéveseket, kikeresik az általam írt jegyzetet a kari könyvtárból, áttekintik eddigi pályafutásomat. Előre megmondom maguknak: cifra dolgokat fognak megtudni rólam. Annyira cifrákat, hogy joggal feltételezik majd, hogy én — ellentétben magukkal — igenis tehetek valamiről. Sok mindenről tehetek, sőt talán még vér is tapad a kezemhez, mondhatjuk úgy is, hogy történelmi felelősség terhel engem. Magyarán egy vén bűnös vagyok. Ezeket fogják majd gondolni, és nem is gondolhatnak mást. Mondhatjuk úgy is: szükségszerű, hogy ezt gondolják rólam. Maguk durván számolva húsz évvel ezelőtt születtek, én viszont pontosan hatvannyolc esztendeje, harminkét napja és kilenc órája. Ha utánaszámolnak, felnőtt voltam a két viláégés között, és ha olyan szemtelenek, hogy az első magömlésem évét is megtippelik, akkor hozzávetőlegesen az ezerkilencszázhuszonötös évet kapják eredményül. Márpedig maguknak, ha van valami a fejükben és a szívükben — igen, jól hallották: a szívükben is! Igen fontos szerv! —, gyanakodniuk kell az én korosztályomra, ahogy az derék fiatalokhoz illik. Szükségszerű, hogy egy gonosz eszmékkel fertőzött, többszö-

rösen korrumpálódott, gerincét és egyéb szerveit veszett korosztály képviselőjének tartsanak engem, már csak azért is, mert különben nem ülhetnék ezen a katedrán maguk előtt. Abból indulok ki, hogy ezt is gondolják rólam, mert egyelőre semmi okom, hogy ne tartsam magukat derék fiataloknak — persze ennek a vélekedésemnek semmi köze a tisztelehez.

Patai vigyorgott, elhallgatott. Sétáltatta a tekintetét az arcon. Keze karba téve. Hintázott a székén. Semmi jele nem volt, hogy haldoklik a felesége.

— Geci bolsi — bólogatott a nagy, szóke fiú.

Nem láttam eddig, de úgyse ismerek senkit. Ez igaz. Engem se ismernek. Ez is igaz. Ettől ismerkedő tábor az ismerkedő tábor. Igaz, az éjjel lehetett volna ismerkedni, de én aludtam. De nem is kéne itt ismerni senkit. Gerda szerint jobb, ha nem a főiskoláról szerzem be a baráti körömet. De akkor persze honnan?

— Mégis: örömmel jelenthetem maguknak, hogy Én Sem Tehetek Semmiről! Sőt, többet mondok: Joszif Visszárionovics Dzsugásvili sem tehet semmiről, és még többet mondok: az égegyadta világon nem tehet semmiről még maga Ádolf Hitler sem! Zsonganak-bonganak, igazuk van. Hát ugyan mégis, ki más tehet valamiről, ha nem maga Ádolf Hitler?! Jól értették. Senki! Nem! Tehet! Semmiről! De hát miért, kérdezik tanácstalan képpel. Megmondom maguknak. Mintegy ötmillió évvel ezelőtt a körülmények szerencsétlen összjátéka folytán elkezdődött egy kínosnak mondható folyamat, az embernek az ő kiemelkedése az állatvilágból. Ennek bizonyos jeleit saját magukon is tapasztalhatják: két lábon járnak, és kóros méretű agykoponyával rendelkeznek. Ne legyenek illúzióik ezzel a kasznilval kapcsolatban: az emberi agy belátható időn belül el fogja pusztítani önmagát. Ne reménykedjenek az atomháborúban — gondolatnak lapos, megoldásnak pedig túl gyors, mondhatni humánus megoldás volna. Nem lehet ilyen könnyen megúszni egy civilizáció, pláne egy egész faj! teljes pusztulását. Szó sem lesz erről, kedves hallgatóság! Háborúra kell felkészülnünk, kérem szépen, szép, hosszú és vesztes háborúra, az emberi ész és az emberi lélek vívja majd meg ezt a háborút egymással. A lélek retteg az észtól, az ész pedig a lélektől viszolyog. Az a fajta ember, aki az agyától fél jobban, előbb-utóbb leszoktatja magát a gondolkozásról, az a fajta viszont, aki a lelketől, hát az — hm —, hát igen, az a fajta ember is leszoktatja magát a gondolkozásról. Végso soron mindenképpen egyfajta, az agyat kellemes álmokkal manipuláló gépesített társadalom jön létre. Majd pedig a semmi, drága barátaim. Az a bizonyos nagy büdös semmi! Nem részletezem ezt a folyamatot, de megnyugtathatom magukat: ez nem a távoli jövő problémája. A nyugati technika és tudomány mai tendenciáit véve alapul száz éven belül eljutunk a nagy büdös semmiig.

— Nyugati, mi?! — dörmög a szóke. — Kezded már, geci!

— Haldoklik a felesége, Misi! — szól rá a szókére egy szép, kerek arcú lány Misi iránti hódolattal a hangjában. — Ne legyél már ilyen bunkó.

— Ha pedig a keletieket, százharminc év is beletelhet. Nincs remény, tisztelt hallgatóság.

Patai vigyora eléri legnagyobb szélességét. A szóke legyint. Sörösüveget húz elő a láda alól, amin ül, és gyorsan meghúzza. Honnan ilyen tájékozott a szóke? Most veszem észre, hogy a szóke részeg.

— Maguknak nem esik jól ilyeneket hallani, mert mint mondtam, előfeltevésem szerint derék fiatalok, noha az a sanda, kétes szándék máris belefészkelte magát az agyukba, hogy általános iskolai tanárok lesznek. Nem is hisznek nekem, mert egyrészt eddigi tanulmányaik során az úgynevezett humanizmus jószándékú maszlagával töltötték meg a fejüket, másrészt pedig zsenge koruknál fogva az emberi létnek csak az előnyeit tapasztalták. Békében és viszonylagos jólétben nőttek föl. Mármost, egy ilyen jövő biztos tudatában mi a fene dolga lehet maguknak, mint a jövő értelmiségének? Megmondom: a társadalom hajóját a végpusztulás biztos révébe kormányozni. Ehhez majd meg kell tanulniuk hazudni, csalni, lopni, és a rendelkezésükre álló kisszerű díszletek között ölni is. Ne legyenek illúzióik saját magukról: menni fog! Elhíhetik nekem: én háromszor annyit éltem, mint maguk, így módomban állt az emberi lét néhány állatiasabb velejáráját a saját bőrömon érezni, patetikusan fogalmazva: vér tapad a kezemhez.

Patai elégedetten körülnézett.

Ebben az időben nemhogy botrányok nem voltak, de a botrány szó sem működött. Pihent. Mégiscsak együtt ült itt százötven, mégiscsak válogatott, jó eszű húszéves, és egyikükben sem merült fel a gondolat, hogy mi itt most egy országos, de lehet, hogy világraszóló botrány részesei vagyunk. Az, hogy valami nincs rendben ezzel az előadással, persze mindenkinek eszébe jutott. De maga a botrány szó nem. Vagy legalábbis senki nem mondta ki. A legtöbben azzal nyugtatták meg magukat, hogy Patainak haldoklik a felesége, és nyilván ezért beszél a lényegről.

Én egyszerűen azt gondoltam, hogy egy főiskolai filozófiaelőadás nagyjából ilyen. Mert egy filozófiai előadás-sorozatot nem lehet eléggé bombasztikusan elkezdeni. A professzorokról úgyis azt hallottam otthon, hogy mind bolond vagy titkos alkoholista. És Patai létezéséről sem ma reggel értesültem először. Azon lepődtem meg inkább, hogy most és itt a saját szememmel látom.

Az előadás után megszöktem a táborból.